

Kodukeskkool

Peatoimetaja — Ernst Peterson.

Toimetaja — G. Puu.

Toimetuse liikmed: E. Asson-Peterson, Dr. O. Bekman, J. Grüntal, R. Gutman, E. Kimmel, mag.phil. M. Mäusi, V. Orav, V. Peet, H. Pezold, O. Reintal, E. Susi, R. Stümper, P. Viires ja A. Õunapuu.

I. klass

6. õppenädal

Eesti Hariduse Sõprade Seltsi väljaanne

Tallinnas, 1933

1. Emakeel.

Keeleõpetus. Eelmisel nädalal käänatud *raamat* oli *astmevahelduseta* sõna. Järgnevad *kolle* ja *vald* on *astmevaheldusega*.

See sõnade paar on mitmeti huvitav. Vaadeldge neid ja vastake kirjalikult oma harjutuste vihus järgmistele küsimustele: Millised käänded on sõnast *vald* ainsuses *tugevad*? sõnast *kolle* *nõrgad*? Milline on *astmevahelduse vahekord* ainsuse ja d-mitmuse käänete vahel? Milline d-mitm. kääne *erineb* teistest? Millises astmes on *mitm. osastava* vormid mõlemast sõnast? Milline on *astmevahelduse vahekord* i-mitm. ja ainsuse käänete vahel?

Vaadeldge veel sõna *vald* ainsuses. Eraldage käändelõpud ja vaadake, millise käände vorm jääb Teil järele. Toimetage samuti sõnaga *kolle*. Nüüd korraldage asi vastupidi ning öelge, milliste käänete lõpud võite lisada *ainsuse omastava* vormile kummaski sõnas, või teisiti — *millised ainsuse käänded võite moodustada ainsuse omastava põhjal*. Millise d-mitm. käände saate ka veel ains. omastava põhjal?

Teie näete, kui tähtis on ains. omastava vorm teiste käänete moodustamisel ja sellepärast nimetataksegi seda **põhikäändeks** ainsuse käänetele. Tema põhjal ei saa moodustada ainult ains. *nimetavat, osastavat* ja *sisseütleva (-sse)* lõputa vormi. Neid on hakatud

	A i n s u s		d- m i t m u s		i- m i t m u s	
Nimetav	vald	<i>kolle</i>	<i>vallad</i>	kolded	—	—
Omastav	<i>valla</i>	kolde	valdade	<i>kollete</i>	—	—
Osastav	valda	<i>kollet</i>	—	—	valdu	koldeid
Sisseütl.	{valda vallasse	koldesse	valdadesse	<i>kolletesse</i>	<i>vallusse</i>	koldeisse
Seesütl.	<i>vallas</i>	koldes	valdades	<i>kolletes</i>	<i>vallus</i>	koldeis
Seestütl.	<i>vallast</i>	koldest	valdapest	<i>kolletest</i>	<i>vallust</i>	koldeist
Alaleütl.	<i>vallale</i>	koldele	valdadele	<i>kolletele</i>	<i>vallule</i>	koldeile
Alalütle	<i>vallal</i>	koldel	valdadel	<i>kolletel</i>	<i>vallal</i>	koldeil
Alaltütl.	<i>vallalt</i>	koldelt	valdapest	<i>kolletelt</i>	<i>vallalt</i>	koldeilt
Ilmaütl.	<i>vallata</i>	koldeta	valdadeta	<i>kolleteta</i>	<i>valluta</i>	koldeita
Kaasaütl.	<i>vallaga</i>	koldega	valdadega	<i>kolletega</i>	<i>valluga</i>	koldeiga
Rajav	<i>vallani</i>	koldeni	valdadeni	<i>kolleteni</i>	<i>valluni</i>	koldeini
Saav	<i>vallaks</i>	koldeks	valdadeks	<i>kolleteks</i>	<i>valluks</i>	koldeiks
Olev	<i>vallana</i>	koldena	valdadena	<i>kolletena</i>	<i>valluna</i>	koldeina
Viisiütlev	<i>valla</i>	—	—	—	<i>vallu</i>	—

ühe sõnaga nimetama — *peakäänete*ks. — Mitu ains. käännet tuleb sõnast ära õppida, et osata moodustada *kõiki* ainsuse käändeid ja mitm. nimelavat?

Kui d-mitmuses eraldate *käändelõpud*, millise käände vorm jääb siis järele? Milline kääne on d-mitm. *põhikääne*?

Kui i-mitm. sisseütlevas eraldate -sse lõpu, jääb järele n. n. (-nõnda nimetatud) *i-mitm. tüvi*. See on alati *samas astmes kui ains. omastavgi*, kuid *vokaali või diftongi ta saab mitm. osastavast*.

Kuna mitm. osastavat ei saa tuletada teistest käänetest, kuulub temagi peakäänete hulka; i-mitm. tüve leidmiseks on õpperaamatus võetud *sisseütlev kääne*, võtamegi siis tema i-mitm. *põhikäändeks*. Kirjutage oma h. vihku 7 käännet pealkirjaga — „Pea- ja põhikäänded.“

Lugege raamatust §§ 51—57.

Harjutage harjutus nr. 11 põhjal, kus on antud sõnade pea- ja põhikäänded, sula-selgeks sõnade käänamine kõigis käändeis. Kirjalikult täitke vähemalt: *kord, põder, kannatlik, täis, kõrs, küüs*.

Võti harjutusele nr. 7 . . . kausile, oa, leian, naeran, h(k) (kaduv häälilik klambrites, muutunu uues kujus), r(g), h(t), (d), v, lv, ll, r(g), h(t). nn, j, nn, n(d), laon, h(k), aja, hüpete, ee, ukse, v, saen, tarvete, mm, aia, viselda, rr, oo, lj,

nu, ps, vr, tōule, t(t), ai, heidelda, (d), s(k), (d),
 lv, nn, loa, laule, mm, h(t), au, l(g), s(k), eo,
 rj, r(g), r(d), nn, j, (g), uu, loen, v, katel, (d),
 poja, r(g), kōhelda, lj, h(t), liuelda, p(p), r(g),
 h(k), v, rv, viie, lg, oo, ng, mm, n(d), ll, oo,
 rj, h(k), k(k), nuhelda, s(k), leon, (d), rj, nn.

Võti harj. nr. 8. šahhide, luba, rb, rd, lg,
 lg, kk, nd, d, haugi, sk, saanide, p, lg, insti-
 tuute, mb, -likke, k, sugema, püüdma, aa, ld,
 tuba, (viima) kauni, ld, siga, hoida, g, lg, sk,
 lp, mb, lg, mb, ps, d, kn, st, pugema, hv, nt,
 du, nd, hk, oo, rd, nd, rm, oo, ii, d, gu, rg,
 ht, ug, nts, kk, oo, au, rj, rg, sk, ig, sk, rb,
 hk, sk, d, mbl, d, nd, oo, p, d, g, peenrad, rj,
 nd, g, ht, sulgema, oo, rss, d, d, rd, g, d, ts,
 ht, g.

Võti harj. nr. 9. (n—nimisõna, p—pöördsõna,
 m—muu sõnaliik.) (Nad) m (raiusid) p (võsa) n,
 p n, p, p, p m p n m n m. m m m n p m n.
 n p m m m, m p n m n. n p p n m p n m
 n, p n m p n. m n p m p m n, m m m m
 p, m n m p. n m p p m m n. n n p n p. m
 n p m m. m n m p p n. m p n n p, m n p
 n m n m m p n p.

Kirjandus. Lugege Emk'ast (Eesti muinas-
 jutud koolidele) „Mets“ (lhk 25—39). Pärast
 lugemist kirjutage kirjanduse vihku välja ole-
 vused, kes metsas asuvad, ja igäühele juurde,
 milline ta on, mida ta võib, kuidas ta suhtub

inimesse. Milline inimene ja millal võis paha karta metsaolevust? (Tuleb kirjutada *mets-haldjas*, mitte nagu raamatus).

Kirjatöö. Kirjanik kirjeldab harilikult seda elu, mis ta on ise ette kujutanud, sisemiselt näinud — nagu öeldakse. Meie, harilikud inimesed, ei suuda seda kuigi hästi. Meie võime oma osavust näidata sellega, et katsume seda täpsalt kirjeldada, mida oleme näinud ja kuulnud, s. o. meie anname sellele uue kuju (sõnastame nähtu). Kirjutamise mõte seisab ju selles, et anda edasi midagi neile, kellega Te suuliselt ei saa kõnelda. Nii peate alati mõtlema teistele, et kas nad mõistavad Teid, kas on see küllalt selge. Nii pole siis ükskõik kuidas Te kirjutate. Tuleb enne kaaluda, kuidas viite lugeja asja juurde, kuidas siis järkjärgult olukorra selgitate, kuidas kõik võimalikult piltlikult edasi annate ja millisele lõpptulemusele jõuate. — Kuna igavat tööd ei soovi keegi lugeda, peate hoolitsema selle eest, et töö oleks huvitav. Tuleb hoiduda niisuguste asjade kirjutamisest, mida igaüks isegi teab (kevadellähevad päevad pikemaks, ööd lühemaks, lumi hakkab sulama, jõed täituvad veega jne.). Üldiselt teab igaüks kõigest, kuid peensused (detailid), mida ainult Teie vahest olete märganud, on huvitavad. — Kirjatöö kirjutamisel töötage täiesti iseseisvalt, ärge laske

seda kellelgi parandada. Õpetaja peab teadma Teie tõelisi võimeid, siis ta saab ka töö vastavalt korraldada. Vastasel korral ilmnevad Teie tõelised nõrkused alles katsel, kuhu õpetaja aitav käsi enam ei ulatu, ning siis on see hilja. Kirjatöö kirjutage kas valgele või joontega paberile võimalikult ilusasti ning puhtalt. Liiga pikka ärge püüdke kirjutada — nii umbes neli vihu lehekülge. Kirjatöö teema valige aladelt, millest kõneldi „Vanades ja noortes“: riid noorte ja vanade vahel Teie ümbruses, tulikahju, õnnetus kiviveol, noorrahva õnnelikud päevad, põdeja jne. Pealkiri kirjutage vastavalt sisule, nagu Teile meeldib. Töö saatke toimetusse kahe nädala pärast. Seda võite saata väga odavalt, kui jätate ümbriku lahti ja kirjutate sellele: Käsikiri. Sellisel korral kiri tuleb trükitöö hinnaga, ainult ei tohi leiduda ümbrikus sõnagi isiklikku kirjavahetust ega mingeid seletusi.

2. Matemaatika.

Eelseisval nädalal asume väga tähtsa kujude omaduse uurimisele — tutvume sümmetriaga ja harjutame matemaatilist kiirkirja, s. t. õpime tavaliselt pikalt sõnastatud mõtteid kirjutama lühidalt matemaatilistes sümbolites ja ümberpöörduvalt — sümbolite abil

kirja pandud sidemeid väljendama emakeeles. Läbitöötada tuleb Teil N I § 16, 17 ja R I lk. 23—27.

N I § 16 pole raske, teda tuleb vaid palju kordi lugeda nagu eelmisigi. Soovitan Teile natuke tegeleda kleksograafiaga (kleks — laik, tavaliselt tindilaik): valage paberile paar tilka tinti või tehke pehme sule ja rohke tindiga ükskõik mis joonis; murdke paber kokku ja pressige kõvasti peale; siis avage paber ja vaadake! Murdke paber uuesti kokku ja vaadake vastu valgust läbi paberi. Peale selle murdke kokku tükk paberit ja lõigake kääridega nukk või midagi muud nõnda, et vähemalt osa paberi murdmiskohast terveks jääks; siis avage paber ja tutvuge lähemalt kenade Siiami kaksikutega; võtke tükk traati, paenutage ta paarist kohast, vabad otsad pistke korgitükkidesse, asetage oma korkjalgadega ehitis lauale lapiti pandud peeglile ja siis vaadake, mis Te näete peeglis. Tehke seda kõike mitu korda, lugege vahepeal § 16, toimetage uuesti oma vaatlusi ja Teie teate varsti, mis on sümmeetria ja sümmeetriline telg.

§ 17. Juba katsel peeglisa suudate ehk leida telje, tasapinda murdmata. Kui Te ei näe, pange peeglile korkjalgade vahele peenike puutikk või sukavarras, küll Te siis näete. § 17 tahab näidata, kuidas võib leida antud punktile

sümmeetrilise punkti joonestamise abil. Teile on antud telg ja punkt (S) sellele viimasele otsite sümmeetrilise punkti, mille nimi ja asukoht olgu S' (S kriips). Lk. 17 ülevalt 3. reas on küsimus miks? Lubage, et aitan vastata sellele. Sja S' on sümmeetrilised punktid, s. t. joonise kokkumurdmisel telje t kaudu punkt S katab punkti S'; punkt M asus teljel ja jäi sinna ka pärast kokkumurdmist; kahe punkti vahel saab tõmmata ainult ühe sirge (v. lk. 5), seega sirglõik MS katab sirglõigu MS', $MS \equiv MS'$. Nüüd täiendage 10. joonis raamatus: valige teljel veel üks punkt (ütleme N) ja sealt raadiusega NS joonestage kaar. Kas see kaar ei läbista ka punkti S', kus Te ka ei valiks punkti N? Lõpuks tehke veel üks katse: murdke kokku tükk paberit ja torgake nõelaga mingisugune joonis, siis avage paber ja vaadake. Usun, et Te nüüd hästi tunnete sümmeetrilisi kujundeid.

R. I lk. 23. ül. 27. Mõeldud on muidugi risttahuka-kujuline karp nagu näit. tikukarp. Näite puhul lk. 24 tuleb muidugi mõõta kõik, mis tarvis.

Harjutis VI. Annan Teile ülesannetest 1, 2, 3 ja 4 iga esimese näite vastuse: 1) 3 a, 2) 2 a, 3) $x+y$, 4) „arvu a summa iseendaga“, või „liida arv a iseendaga.“

Ül. 7 on sisult muidugi vananenud: ta kujutab enne kriisiaegset olukorda. Ärge unustage

teha jooniseid, mis nõutakse ül. 6 ja 7.

Ül. 11. Annan Teile kõik vastused: 1) $5x^2$,
2) $8y^3$, 3) $x^2 + 8y^2$, 4) $5y^2 - 3x^2$, 5) $x^3 - 2y^3$,
6) $2xy^2$, 7) $\frac{x^3}{3y}$, 8) $x^2y + xy^2$.

Ül. 12. Viimane vastus on „arvu a kuubi kolmekordsest lahuta arvu a ruudu ja arvu b neljakordne korrutis.“

Ärge arvake, et neid ülesandeid pole vaja lahendada, mis ma ei nimetanud: ei peatunud neil, sest pean neid küllalt lihtsaks. Kui Teie neid aga ei lahenda, teete endale kahju.

Lõpuks kontrollige oma oskust harilikkude murdude liitmises; järgnevatele ülesannetele ei tohiks kulutada üle 5 min. Vastused leiate järgmises numbris.

$$\begin{array}{r} 1) \frac{7}{8} *) \\ \quad \frac{3}{4} \\ + \frac{1}{2} \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 2) 72\frac{2}{3} \\ + 65\frac{4}{5} \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 3) 11\frac{4}{5} \\ \quad 3\frac{1}{2} \\ \quad \quad \frac{5}{6} \\ \quad 18\frac{2}{3} \\ + 7 \\ \hline \end{array}$$

$$4) \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{3} + \frac{5}{6} =$$

$$5) 7\frac{11}{16} + 4\frac{7}{16} + 5\frac{3}{8} + 12\frac{1}{2} =$$

$$6) 6\frac{7}{12} + 3\frac{1}{6} + 8\frac{5}{8} + \frac{1}{2} + 2\frac{2}{3} =$$

---

*) Märkus: Trükitehnilistel põhjustel esinevad siin murrud kaldjoontega kirjutatult, neid peab aga alati kirjutama rõhtjoonega.

3. Loodusteadus.

Limused — *Mollusca*.

Tigulised [*Gastropoda* — (*gaster* — magu, kõht, *pus* — jalg) kõhtjalalised]. Esindaja: Viinamaetigu; teda leidub Saare- ja Läänemaal puiestikkudes. 1. Väliselt — joon. 92. Keha pikergune, pehme, limane; alumist osa nim. jalaks. Koda spiraalselt keerus, koosneb kolmest kihist nagu karpidel. Koja all mantel. Parem pool mantli serva all hingeurve. Peas kaks paari komplaid; pikemate otsas silmad. Komplate all suuava. 2. Sisemiselt — joon. 95. Vaatluse järjestu: seede-, hingamis-, vereringe-, erituselundid, erkkond. a. Seedeelundid. Toitub taimedest. Suus keel ehk hõõrla — joon. 94, mis kaetud kitiinist hammastega, sellega kraabib nagu viiliga taimedelt osakesi, kõvemate osade peenendamiseks tarvitab kitiinset ülalõuga. Soolikas teeb mitu keerdu, avaneb mantlikoopasse, väljaheited lahkuvad läbi hingeurve. Suhu avanevad süljenäärmed. Maks suur, sõrutab seedevedelikku. b. Hingamine. Õhk tungib läbi õhuurve mantli alla. Mantlis on üks koht varustatud rikkalikult veresoontega, seda nim. kopsuks. Seal hapendub veri. d. Vereringe. Süda, mis ümbritsetud südamepaunast, on kahekambriline: koda ja vatsake. Kopsust voolab

hapnikurikas veri kotta, sealt vatsakesse. Vatsake surub vere mööda tuiksoont kehha. e. Erituselundiks neer, mis asub südame all, algab ripslehtiga. Kusejuha jookseb rööbiti pärasoolega. f. Ergustik koosneb tänkudest, mis ühenduses omavahel erguväätidega: kaks täнку peas, kaks jalas, kaks sisekonnas, vähemaid mujal kehas; tänkudest väljuvad ergud.

3. Sigimine. Mõlemasuguline; eriaegadel valmivad munad ja seemnerakud; ristsugutamine. Jalaga kaabib mullasse augu, millesse muneb 30—40 valget muna. Munast kooruvad väikesed teod.

4. Liikumine. Roomab aeglaselt jala abil. Hädaohus ja kuivaga peitub kotta; kuival ajal lima katab kinni koja ava.

5. Taimede rikkumisega toob kahju.

Sugulasi: Mudakukk ja labatigu — joon. 98 ja 99; viimasel koja spiraal ühel pinnal; kummalgi üks paar komplaid, mille alusel asuvad silmad; elavad vees. Teetigu — joon. 100 — kuni 15 cm. pikk ja väiksemad põldnälkjad; neil puudub koda; mantel kiipjas. Kõik kahjulikud.

Paljud teod hingavad lõpustega; nendest meil sookukk — joon. 103 —, kes sünnitab elusaid poegi. Suured lõpushingajad elutsevad meredes.

Peajalalised (*Cephalopoda*). Esindaja: See-
pia (ennem nim. tindikala) joon 106, 107. Elab

Atlandi ookeani ja Vahemere rannavetes. 1. Väliselt. Keha kotjas, külgedel nahavoldid; suurus — umbes 20 cm. pikk. Ees suuava. Suu ümber 5 paari haarmeid, neist üks paar pikem — püünishaarmed. Haarmed varustatud iminappadega, nendega imeb saagi haarmete külge. Koda jädemeline — püsib seljal kilbina. Muudab värvi. 2. Sisemiselt a. Seede-elundid. Toitub kaladest, vähkidest jne. Haarmetega tabatud saak juhitakse suhu; purustab lõugadega. Suust viib söögitoru makku, sealt edasi soolikas, mis avaneb mantli õõnde. b. Hingamine toimub lõpustega, mis mantli koopas. Kõhtmisel küljel asub lehter; läbi lehtri tungib vesi mantli õõnde, vees leiduv hapnik imub verre. d. Vere paneb liikuma süda. e. Neerud avanevad mantli õõnde. f. Ergustik koosneb tänkudest, mis ühendatud erguväätidega, kurgu ümber ergurõngas. Meele-riistadest hästi arenenud silmad. g. Värvinääre. Mantliõõnes asub nääre (tindipaun), mis sõõrutab musta vedelikku. Hädaohus olles laseb seda vette, vesi muutub segaseks, ja loom vaenlasele nägematuks. 3. Sigimine. Sigib munade abil, need kinnitab veetaimedele. Munadest kooruvad noored seepiad. 4. Liikumine kahesugune: a. Ujub nahavoltidega; b. Tõmbab mantliõõne vett täis ja pressib järsult välja; vee tõuge viib teda edasi.

Sugulasi. 1. Kaheksajalg — 8 haarmega — joon. 110 — kuni 3 m. pikk. Elab ookeanides. 2. Laevuke — joon. 113. — Kojaga; koda hulkkambriline; kambrite vahe-seintest käib läbi putkesvää. Kaks paari lõpu-seid. Väljasurnud neljalõpuslistest leidub meie paes sagedamini orthoceras — joon. 114 ja endoceras (keskkäik küljel), neil oli koda sirge; kahelõpuselistest — belemenite ja nende osi — joon. 116. Molluskite hulka kuuluvad veel käsijalgised — joon. 117 ja sammalloomad — joon. 120 ja 122.

4. Ajalugu.

Hulgalistest kreeka linnriikidest keskkooli kursuses jälgitakse Sparta ja Ateena riiklikku, ühiskondlikku, majanduslikku ja hariduslikku korda, Sparta ja Ateena omavahelist võitlust hegemoonia (s. o. ülivõimu) pärast Kreekamaal ja Ateena järkjärgulist kujunemist demokraatlikuks vabariigiks.

Vt. J. A. lk. 54—63.

Parandada trükivead:

- lk. 56 rida 14 alt: tulge ja võitke p. o. tulge ja võtke (alistumise märgiks mulda ja vett, s. o. maa ja meri.)
- „ 57 „ 9 ül.: Messiina p. o. Messaana.
- „ „ „ 2 alt: Esimene arhont jne. p. o. Esimene arhont eponüüm os oli kõrgeim riigiamet-

nik, kelle järgi nimetati aastat, teine arhont basileus ehk ohvrikuningas oli peamiselt ülempreestri kohuste täitja ja kolmas arhont polemarchos oli vägede ülemjuhataja.

- „ 61 „ 19ja 34 ül. Lõuna-Venemaalt p. o. Praeguselt Lõuna-Venemaalt.
„ 61 „ 21 ül.: Hersones p. o. Hersonesos.
„ 62 „ 6 „ Polykratosel p. o. Polykratesel.
„ 63 „ 7 „ 30 aasta p. o. üle 30 aasta.

5. Saksa keel.

Lb. Nr. 26. Unser Häuschen.

I W. Ist unser Häuschen auch noch so klein — olgugi meie majakene ka väga väike; du sollst ihrer warten — sa pead nende eest hoolitsema.

II Asp.: Häuschen [hɔysçən]; darinnen [da: 'rinən].

III. Üb. 1. Sch.: die Tanne — kuusk; die Birke — kask, die Eiche — tamm, die Kiefer — määnd, der Obstbaum (der Apfelbaum, der Birnbaum, der Kirschbaum).

2. Die Wurzel, der Stamm, der Ast, der Zweig, das Blatt.

3. Einen Wald, in dem Tannen wachsen, nennt man einen Tannenwald. In einem Eichen-

walde wachsen Eichen, i. e. K. wachsen Kiefern, i. e. B. wachsen Birken. Die Bäume, die Früchte tragen, nennt man Obstbäume: Die Eichen, Birken und Obstbäume haben Blätter, und die Tannen und Kiefern haben Nadeln (okkad). Aus dem Holze der Bäume baut man Häuser und macht Möbel. Mit dem Holze der Bäume heizt man auch die Öfen.

Ich traf meinen Freund im Theater, du trafst deinen F. i. T. u. s. w. Ich werde meinen Freund im T. treffen u. s. w. Ich begegnete meinem Freunde auf der S. u. s. w. Ich werde meinem Freunde a. d. S. begegnen u. s. w. Ich litt Schmerzen u. s. w. Ich werde Schmerzen leiden u. s. w. Ich schnitt die trockenen Äste ab u. s. w. Ich werde d. t. A. abschneiden u. s. w.

5. a) die Antwort; die Frage; der Gedanke; der Hunger; der Kampf; der Streit; die Stelle; die Säge; der Schlag; der Spott; die Arbeit; die Binde (side); der Schutz; der Strahl; der Befehl; der Graben (kraav); die Grube (auk); das Grab (haud); der Rat; die Reise; der Schein. b) pflanzen; blicken; ärgern; fürchten; füttern; fangen; frieren; grüßen; fallen; schmerzen; helfen; pfeifen; speisen; schließen; schießen; wetten; geben; wollen.

Lb. Nr. 27. Es wird gebaut.

I. W. anfangen, fing an, angefangen —

hakkama; zu graben — kaevama; mit Pferden davor — hobustega ees; weg bringen, brachte weg, weg gebracht — ära viima; die ausgegrabene Erde — välja kaevatud muld; scheinen, schien, geschienen — paistma, näima; hübscher — ilusam (võrrelvõrre); wurden aufeinander gelegt — pandi üksteise peale; besser (gut) — parem; zusehen, sah zu, zusehen — pealt vaatama; ansehen, sah an, angesehen — otsa vaatama; sich schämen — häbenema; sich zurückziehen, zog zurück, zurückgezogen — taganema.

II. Asp. gegenüber [ge:gə'ny:bər]; Erde [e:rdə]; Pferd [pfe:rt]; Näschen [nɛ:sçən]; genau [gə'nau]; löschen [lœʃən]; schämen [ʃɛ:mən]; zurück [tsu:'ryk].

III. Üb. 1. Sch.: Wie war es in der neuen Wohnung? Wo erschienen Männer? Was fingen sie an zu tun? Was geschah (mis sündis, mis tehti) mit der ausgegrabenen Erde? Was wollte Asmus zu dieser Zeit werden? Was schien ihm das Schönste auf der Welt? Was kam noch hin? Wie waren die Ziegelsteine? Wie wurden diese Steine gelegt? Wer kam eines Tages? Was schüttete er in eine Grube? Was goß er hinein? Was geschah? Was drückte der kleine Asmus fast ein? Was machte der Mann, der Kalk löschte, als Asmus ihn ansah? Wer schämte sich? Wohin zog er sich zurück?

I. Üb. 2. Sch.: Asmus sah aus dem Fenster der neuen Wohnung wie Männer ein Loch gruben; er sah wie Wagen mit Pferden davor die ausgegrabene Erde wegbrachten; er sah, wie Wagen voll roter Ziegelsteine kamen; er sah, wie diese Steine aufeinander gelegt wurden; er sah, wie ein Mann Kalk löschte.

3. s. G. §§ 22, 24.

4. s. Gr. § 84. Sch.: Ich bin im Garten, rufe mich, . . . mich . . . dich . . . ihn . . . sie . . . es . . . uns . . . euch . . . Sie . . . , sie . . .

II. Üb. s. S. 200, Z. 1—13. Sch.: Willst du im Walde spielen? Ich will einen Käfer fangen. Ihr müßt noch arbeiten. Du mußt jetzt einen Brief schreiben. Du sollst in die Schule gehen. Du sollst eine Rechenaufgabe (Rechnung) machen. Sie kann deutsch lesen. Kannst du gut zeichnen? Das wißt ihr nicht. Wißt ihr alles? Weißt du, was ich will? Du willst alles wissen. Können Sie mir eine Geschichte erzählen? Ich will nicht zu Hause bleiben. Ich darf nicht in den Wald gehen. Was muß (soll) ich machen (tun)? Ihr dürft keine Beeren pflücken. Ihr könnt sagen, was ihr wollt. Hans und Grete durften nicht in den Wald gehen. Sie sollten in die Schule gehen. Aber sie gingen in den Wald. Dort

wollten sie mit den Tieren spielen. Aber die Tiere konnten nicht mit den Kindern spielen. Sie hatten keine Zeit. Sie mußten ihre Arbeit tun. Hans u. Grete wußten das nicht.

Lb. Nr. 28. Asmus als Meister.

I. W. als Meister — *meistrina*; Mut machen — *julgustama*, *julgust andma*; zu allem — *köigeaks*; er kam dem Bau immer näher — *tuli ehitusele ikka ligemale*; wie wenn — *nii kui*; die Wohnstube = das Wohnzimmer; wenn er zur Tür hereinkam — *kui ta uksest sisse tuli*; rufen, rief, gerufen; für den Baumeister A. — *ehitusmeistrile A.*; stand da — *seisis seal*; war fort — *oli kadunud*; das tat ihm weh — *see tegi talle valu*.

II. Asp. Mut [*mu:t*]: näher [*ne:ər*]; Finger [*fiŋər*]; Wohnstube [*vo:nftu:bə*]; hereinkam [*he:'rainka:m*]; weh [*we:*].

III. Üb. 1. Sch.: Was für Tage kamen bald? Wohin ging A.? Wem kam er immer näher? Was machte der Maurer? Was für einen Knall machte er? Wie nannte (*nime-tas*, Inf. nennen) A. den Maurer? Wie nannte der Maurer Asmus? Was fragte der Maurer? Was antwortete Asmus? Wann kam Asmus nur noch nach Hause? Was rief A., wenn er zur Tür hereinkam? Für wen war es ein Unglück, daß das Haus fertig wurde? Was stand eines Tages da, wo Luft und Licht gewe-

sen war? Wo war der Freund? Was tat A. weh? 2. Sch.: Als die schöne Frühlingstage kamen, ging Asmus dem Bau immer näher. Eines Tages steckte der Maurer den Finger in den Mund u. machte einen Knall, wie wenn ein Korke aus der Flasche fliegt, — da wurden sie Freunde. Eines Tages aber war der Bau fertig, da (siis) stand ein großer viereckiger Steinhauken da (seal), wo sonst freie Luft u. Licht gewesen war, und der Freund war fort und kam nicht wieder.

3. Sch. Ich habe einen kranken Zahn, der tut mir weh; du hast e. k. Z., d. tut dir w; er hat e. k. Z., d. tut ihm w.; sie hat e. k. Z., d. tut ihr w.; es hat e. k. Z., d. tut ihm w.; wir haben kranke Zähne, die tun uns weh; ihr habt k. Z., die tun euch weh; sie haben k. Z., die tun ihnen weh.

4. s. gr. § 84.

5. Sch. Der Maurer nickte ihm zu; D. H. g. ihnen; D. L. w. m. ihnen z.; F. z. s. e. ihm d. S.; D. Ä. g. ihr e. Ä.; D. W. b. ihm T.; D. R. g. ihr.

Lb. 29. Der Hausbau.

l W. hinterm = hinder dem; wird gebaut — ehitatakse: sie schleppen ohne Ruh — puhkamata nad (inimesed) veavad; nachsehen — järele vaatama; ob's = ob es (das Haus) wieder etwas höher ist — kas maja on jälle

veidi kōrgem; heut = heute; beim = bei dem; und ist das rote Dach gedeckt — ja kui punane katus on kaetud; in das neue ein = i. d. n. hinein.

II Asp. schleppen [ʃlɛpən]; schwer [ʃve:r]; höher [hø:ər].

III Ül. I. Sch.: Die Teile des Hauses heißen: Die Mauern oder Wände mit den Türen und Fenstern und das Dach. In einem Haus ist eine Wohnung. Unter der W. ist der Keller. Ü. d. W. u. d. D. ist der Boden. E. g. W. hat: ein Vorzimmer, ein Wohnzimmer, ein Speisezimmer, ein oder zwei Schlafzimmer und eine Küche. Aus S. o. Z. sind die Wände und die Öfen, s. Lb. Nr. 23 Üb. 4. Auf dem Fußboden liegt ein Teppich. An d. Decke hängt man eine Lampe. D. T. a. in der Tischlerwerkstatt. Er gießt Wasser auf den Kalk. Der Maler s. d. F. D. H. b. e. B. ist der Baumeister.

2. s. Gr. § 1, a u. § 10. Üb. 3 ja 4 järgnevad edaspidi.

Tegusõna kordamine.

Üs. s. § 198 Z. 12 v. u. — 9 v. n. Sch. Der Hund biß meine Schwester. Die Schwester schrie. Sie rief mich. Ich nahm einen Stock. Ich schlug den Hund, der Hund lief weg. Ich nahm einen Stein. Ich warf den Stein. Gestern gingen wir in den Wald. Dort fanden wir Beeren. Wir brachten sie nach

Hause. Im Walde wuchsen auch Blumen. Z.
4 v. u. Nein, wir werden nicht müde werden.
Unterwegs werden wir lustige Lieder singen.
Wir werden Schmetterlinge fangen. Wir wer-
den Kartoffeln backen. Wir werden lustige
Spiele spielen. Wir werden müde nach Hause
kommen. Wir werden schön schlafen.

Maateadus.

Ülesanne. Läbi töötada õpper. lhk. 38—
45 ja kaardistiku abil Aasia sissejuhatus ja
Väike-Aasia.

Kokkuvõte. Aasia on suurim ilmajagu
pindalaga 44 milj. km.² ja 1060 milj. elan. (1930).

Aasia mandri ulatus läänest (Baba neem
26° idapikkusel) idasse (Dežnevi neem 190°20'
idapikkusel) on pikem kui 11000 km. Mandri
ulatus põhjast (Tšeluskini neem 77°40' põhja-
laiusel) lõunasse (Buru neem 1°15' põhjalaiu-
sel) on 8500 km.

Aasia väärrib õigusega nimetust keskilma-
jagu, sest ta puutub kokku kas otseselt ehk
kaudselt suurema hulga teiste ilmajagudega.
Euroopa näib nagu suur poolsaar Aasia küljes.
Tihti vaadeldakse neid ühiselt Euraasia
nime all. Aasial on olnud inimsoo ajaloolises
ja kultuurilises arenemises täita suur üles-
anne. Aasia manner on hästi lligestatud, kuid
mandri suuruse tõttu ei tule tema siseosades
mere mõju enam esile.

Leidke kaardilt, missugused tähtsamad poolsaared ja saared kuuluvad Aasiale ning missugused mered teda ümbritsevad.

Pinnaehituselt on Aasia üks kõrgemaid ilmajagusid (keskkõrgus 1 km. ümber). Aasia pindalast kuulub $\frac{1}{3}$ madalmiku, $\frac{2}{3}$ aga keskmiku ning kõrgmiku aladesse. (Euroopas on $\frac{2}{3}$ madalmiku ja $\frac{1}{3}$ keskmiku ja kõrgmiku alades). Aasia laialdasel mandril leidub palju veerikkaid jõgesid ja suuri järvi. Missugused? Aasia jaotatakse looduslike olude põhjal järgmisse viide ossa: Lääne-, Lõuna-, Ida-, Kesk- ja Põhja-Aasia.

Algame Lääne-Aasia tundma õppimist Väike-Aasiaga.

Looduslikud olud. Väike-Aasia ehk Anatoolia poolsaar (525000 km², 9 milj. el.) on 800—1000 m kõrgune, mägedega ümbritsetud kiltmaa. Mäed madalduvad mere poole järsult, sisemaale aga lault. Kagus eraldab Antitauruse mägestik, idas Armeenia mägismaa Väike-Aasia muudest Aasia osadest. Rannik on hästi liigestatud ainult läänes, siin asub ka palju saari, (Sporaadide saarestik). Põhjas ja lõunas on mäed (Pontuse ja Tauruse) rannikule rööbiti ja rand enam-vähem sirgjooneline. Kliima on ranniku alal, eriti lääne pool, soe ja pehme. Kuid ka siin on suved põuased, sest sademed langevad peamiselt

talvel. Kiltmaal, mis mägedest piiratud, on sademeid vähe ja kliima kare, kontinentaalne (kuumad suved ja külmad talved). Ranniku alal, kuni 300—400 m. kõrguseni, kasvavad igihaljad puud ja põõsad, kõrgemal järgnevad neile esiti leht-, siis okasmetsad. Sisemaal sademete puuduse tõttu on taimestik kehv; siin levivad rohtlad ja poolkõrb.

Tihedasti rahvastatud kultuur-maistud on peamiselt lääneosas ja jõgede kallastel. Sisemaal on rahvastik ebasoodsate olude tõttu hõre. Enamiku rahvastikust moodustavad türklased, kuna vähemusse kuuluvad armeenlased, kurdalased, kreeklased tšerkessid j. t. Haridusline tasapind on madal. Pea tulualaks on põllundus ja aiandus, sisemaal aga karjandus. Olgugi, et mägedes leidub rikkalikult maavarasid, on tööstus vähe arenenud. Nime-tamisväärt on kodukäsitöö (vaibad, sallid, sõjariistad). Raudteid ja maanteid on vähe. Välja veetakse põllu-, aia- ja karjasaadusi, sisse — vabrikukaupu. Angora 75000 el., Smürna (Ismir) 150000 el., Brussa 100000 el., ja Konia 70000 el. on tähtsamad linnad.

Trükiviga: 5. õppen. lhk. 144, 1. r. ül. — ando-
geensed, peab olema endogeensed.

Vastutav toimetaja: K. A. Herman.

Väljaandja: Eesti Hariduse Sõprade Selts

Firma J. Ratassepp'a trükk, Tallinnas.